

SKLAPATELJ: HRVATSKI FILMSKI SKLADATELJI – BORIS PAPANDOPULO

29. studenoga 2023. Igor Yuri Jurilj

Izvor fotografije: <https://hnk-zajc.hr/>

Vrijeme čitanja: 8 minute

Skladatelji filmske glazbe nevidljivi su mađioničari emocija kojima upravljaju u pozadini naših uranjanja u tuđe istine u 24 sličice u sekundi. Oni postavljaju ton i temelje mostova između filma, kulture i glazbenog svijeta. Njihove note nisu samo doprinosi filmu, već i zvučno tkivo naše kulture koje prečesto pada u tišinu pozadine. Skladatelji koji dolaze nakon zadnjeg udarca filmske klape arhitekti su naših gledateljskih iskustava.

Sedmi od sedmorice jedan je od prvih po redu, a prvi kada se radi o zvučnom filmu u Hrvatskoj. Često *persona non grata*, ali nepobitno velik skladatelj, bez obzira na ideologije. Skladatelj opera, baleta, ali i partitura za film. Ime smo mu čuli stotine puta, ali vjerojatno će prosječno uho tražiti u mislima naslove za koje se veže. Mladi glazbenici/umjetnici njegovim se imenom potvrđuju za doprinos i razvoj glazbe.

ZIHER.hr

plemišva, po oca Konstantina koji mu je prema veukazke privilegije i času. Otac je umro kad je Boris bio dvogodišnji dječčić, a njegovo uživanje u plemićkom životu (i da ga je prigrlio), ne bi se održalo nakon Ruske revolucije 1918. godine, o čemu je pisao Express.hr navodeći sljedeće:

“*„Otac bio duboko odan caru Aleksandru, u uvijek nemirnom, hirovitom i neukrotivom Kavkazu, jednom je slomio tamošnji ustanak, a car ga je u znak zahvalnosti imenovao guvernerom i darovao mu, eto, taj simbolični feud na kojem se nalazio cijeli grad koji danas ima gotovo 400.000 stanovnika.“*

Tuberkuloza je oca s hladnoga Kavkaza odvela na liječenje u zapadnu Njemačku gdje je upoznao opernu solisticu Maju Strozzi, buduću odabranicu. Avaj, kratkoga vijeka. Zagrebačka pjevačica (rođena 19. prosinca 1882.) postala je prvakinja Zagrebačke opere 1910. i odigrala značajnu ulogu Rosine u „Seviljskom brijaču“.

Revolucionarne i ratne 1917. zadivila je i samog Stravinskog svojim glasom, a kasnije i Thomasa Manna. Maja Strozzi-Pečić do sedamdesete je godine i izvodila ulogu Violette u „Traviati“ . Pored opere je izvodila i solo-pjesme te promovirala hrvatske skladatelje na nastupima u Hrvatskoj i inozemstvu. Majka se preudala za proslavljenog pijanista Belu Pečića s kojim je posebno nastupala u periodu od 1917. do 1919. godine pod nazivom *Međunarodna večer popijevke*.

Unuk slavne glumice Marije Ružičke Strozzi i nećak kazališne legende Tita Strozzija imao je intelektualistički salon za dom, dom kao središte kulturnih susreta i mali je Boris imao priliku upoznati neke od najpoznatijih domaćih umjetnika svog vremena, a od inozemnih velikana samog gospodina Stravinskog koji je, tvrdi se, kao majčin vršnjak postao obiteljski prijatelj Strozzijevih.

Talent od ranih dana

Boris Papandopulo je odmalena pokazivao da će biti virtuoz glazbe; zarobljenik melodija i maestro dirigiranja. Svoju je bogatu karijeru započeo formalno na studiju kompozicije završenom 1929. na Muzičkoj akademiji u Zagrebu pod mentorstvom Blagoja Berse, uz pomoć kojega je istraživao melodijske horizonte i harmonijske skladove.

Na svom je glazbenom razvoju prošao kroz bečki Novi konzervatorij gdje je od 1925. do 1928. godine učio dirigiranje pod strogim okom Dirka Focka. Papandopulova se glazba izvodila u međuratnom razdoblju u različitim europskim gradovima kao što su Prag (1936.), Sofija (1937.), Nica (1937.), Lisabon i Stuttgart (1938.).

U istoj godini osobno je gostovao u Italiji te je obnašao ulogu zborovođe splitskog Pjevačkog društva Zvonimir. Iskustvo u vođenju zborova obilježilo je njegovu karijeru, od pjevačkih društava Kolo i Zvonimir u Splitu i Zagrebu do vođenja Opere i Simfonijskog orkestra Hrvatskog krugovala tijekom 1940-ih i 1950-ih.

Glazbeni stil

Kada govorimo o njegovu glazbenom stilu, konkretno ga opisuje Enciklopedija.hr koja kaže sljedeće:

neoklasicistički. Njegov virtuozni neoklasicizam, specifična novobarokna motoričnost i ponekad hindemithovska zvučnost.”

U tom je svjetlu bio prikladan za skladanje prvih filmskih partitura za prvog hrvatskog filmskog autora, Oktavijana Miletića. Miletić je tijekom vremena NDH bio je uključen u aktivnosti Državnog slikopisnog zavoda „Hrvatski slikopis” (Croatia film) pa njihovoj produkciji režirao svoj dokumentarno-igrani film „Barok u Hrvatskoj” (1942.) te – osim što je bio redatelj – bio pomoćni snimatelj u prvom hrvatskom dugometražnom zvučnom igranom filmu „Lisinski” (1944.), melodramskoj biografiji slavnog skladatelja Vatroslava Lisinskog, tvorca prve hrvatske opere.

„Lisinski” (1944.)

„Lisinski” prati život Vatroslava Lisinskog, pokušavajući iznijeti njegovu ulogu u hrvatskoj glazbi i prepreke s kojima se suočavao. Smješten u kontekst Nezavisne Države Hrvatske, film je bio prvi dugometražni zvučni film u Hrvatskoj i važan je za tadašnju kinematografiju kao pionir po zvuku. Doduše, u govornom, dijaloškom smislu.

Oktavijan Miletić režirao je film, ali unatoč tehničkim dostignućima i prekretnici za hrvatsku kinematografiju, odjekuje amaterizmom u pristupu biografskom sadržaju čovjeka koji je skladao prvu hrvatsku operu i jedinog relevantnog skladatelja ilirizma. Scenarij Milana Katića trudi se biti edukativan u tom *wannabe blockbusteru*, ali na kraju nije uspio učiniti priču zanimljivom i suvremenom. Uspio je zato u ekstremnoj patetici. Gluma kruta, sterilna i ukočena, a dijalozi naivni, što je otežavalo glumcima da dočaraju dublje emocije.

Iako je prikazao neke povijesne događaje, poput demonstracija na Markovu trgu, film je prilično zakazao u prikazu prijelomnih trenutaka u životu čovjeka koji će biti inspiracijom za jedan od najvažnijih glazbenih hramova u zemlji.

Primjerice, ništa od njegova školovanja u Pragu (kako je to bilo uobičajeno za devetnaestostoljetnu inteligenciju kod nas) ili veza s banom Jelačićem. Nedostatak osobnosti koja bi oživjela Lisinskog kao lika rezultirao je hladnim i distanciranim dojmom. Paulus primijećuje u jednoj od svojih analiza kako „Lisinskom” također nedostaje smještanje skladatelja u kontekst hrvatske glazbe 19. stoljeća.

Miletić i Katić ne portretiraju Vatroslava unutar konteksta hrvatske glazbe 19. stoljeća gdje su amateri poput Ferde Livadića, Stanka Vraza ili Ivana Padovca tvorili srž glazbene scene. To bi, sugerira Paulus, naglasilo važnost Lisinskog u toj sredini, iako je i sam bio amater s iznimnim glazbenim talentom. Propustio je istaknuti tu širu glazbenu pozadinu, fokusirajući se više na tragičan život skladatelja prve hrvatske opere, umjesto na važnost njegova glazbenog doprinosa.

Nedostajala je dublja povezanost između Lisinskog kao osobe i Lisinskog kao skladatelja, gdje su se njegove životne okolnosti odražavale kroz njegovo stvaralaštvo. Za razliku od „Amadeusa“, kojeg Paulus u svojoj komparativnoj analizi koristi kao primjer gdje redatelj upotrebljava Mozartovu glazbu kako bi produbio priču, „Lisinski“ nije uspio pružiti takav dublji uvid u život skladatelja.

Iako je skladatelj Boris Papandopulo obradio glazbu Vatroslava Lisinskog, slično kao što je Sir Neville Marriner doprinio Mozartovom glazbom u „Amadeusu“, glazba Lisinskog u filmu „Lisinski“ je bila stavljena u drugi plan.

Svaki trenutak povezan s glazbom prikazan je na površan način, nedostajalo je dubine i istaknutosti koja bi odražavala stvaralački genij skladatelja. Umjesto prezentiranja njegovih značajnijih djela, naglasak je bio na manje poznatim dijelovima, što nije doprinijelo potpunijem doživljaju Lisinskog i njegove glazbe. Jedan od najvažnijih aspekata filma bio je glazbeni dio, s glazbom koju je Boris Papandopulo skladao „prema motivima Vatroslava Lisinskog“. Međutim, iako je glazba bila ključni element, izvedbe nisu uvijek bile visoke kvalitete, a film nije uspio prikazati dubinu Lisinskog kao skladatelja, njegovu važnost za hrvatsku glazbu i kontekst 19. stoljeća.

Karakterizacije glavnog junaka. Nedostatak dijaloga i neodgovorno istaknute važnosti Lisinskog kao glazbenog genija čine ovaj film nedostatnim, iako je pokušao biti informativan o životu skladatelja.

„Lisinski” je, unatoč svojim nedostacima, bio važno svjedočanstvo profesionalnog rasta hrvatskih filmskih ljudi, ali je njegov nedostatak emotivne privlačnosti i suvremenog pristupa smanjio njegov utjecaj i doprinos hrvatskoj kinematografiji.

Razvoj skladateljskog rada

Nakon Drugog svjetskog rata, u kojem je pomagao progonjenim Židovima, nije se politički angažirao, nego se predao razvitku svoga skladateljskog rada. Više klasičnom, negoli filmskom, ali gajio je odnose s komunističkim intelektualcima poput Miroslava Krleže (po kome je napisao i dva baleta) i Vladimira Nazora. Rad pod ustaškim režimom donio mu je sudske sankcije zbog navodne suradnje s okupatorom dok je bio ravnatelj opere. O tome je rekao:

“*„Ravnatelj sam bio sve do oslobođenja. Odjednom više nisam bio kompozitor, nego sam postao šofer. Dobio sam vozačku u kojoj nije pisalo da sam kompozitor, nego da sam po zvanju šofer. Pa sam tako neko vrijeme u Splitu vozio kamiončić. Sjećam se da sam prevezio kavu.”*

Iako su ga optužbe dotaknule, nikada nije gajio ogorčenje prema tome. Kritizirao je promjene u strukturi upravljanja operom nakon rata, ističući da je u njegovo vrijeme direktor opere imao veliki utjecaj, a sada je postao figura bez stvarne moći:

“*„Zbog velikog ugleda u stručnim krugovima, istinskih sposobnosti i glazbenih kompetencija, vrlo brzo je „reintegriran” u glazbeni život zemlje i postavljen za ravnatelja Opere u Rijeci 1946. godine. U izgradnji reputacije u očima tadašnje vlasti zasigurno mu je pomogla i njegova genijalna kantata Stojanka majka Knežopoljka, skladana 1950., apoteoza i možda jedno od umjetnički najvrednijih ostvarenja socijalističkog realizma, djelo koje se, prema svjedočenjima suvremenika, duboko dojmilo i samog Josipa Broza Tita. Poslije, 1960. nastaje i njegovo drugo vrlo poznato djelo identične tematike – kantata Legende o drugu Titu.”* (Lisinski)

Dirigiranje

Nakon turbulentnih godina političke diskriminacije Boris Papandopulo je opet zaplovio glazbenim valovima, vođen strašću dirigiranja i oblikujući jednu od značajnih pločica glazbenog mozaika glazbene priče naše zemlje. Njegova je dirigentska palica zamahala dobrano operama diljem bivše države.

godine. U tom periodu rada u HNK Ivana Lj. Zajca upoznao je mladu Zdenku Papandopulo (1933-2021.) koja je tamo bila balerina. Romasa im je vezana za Titov rođendan 1956. kada je Zdenka trčala štafetu, ali tek će joj rapski balet prekinut kišom započeti njihovu ljubav i prekinuti njezinu plesnu karijeru.

Između dva susreta, mlada je plesačica umjetničku karijeru htjela izgraditi izvan granica Jugoslavije gdje je radila u tvornici kože i plesala egzotične plesove. Danas je to slavni podatak koji će rezultirati Papandopulovom skladbom i u naše vrijeme predstavom istog naslova „Zdenkin striptiz“. Možda je ipak za naše pojmove to pogrešno nazvati striptizom, koliko god da bilo sočno, ali više negoli je bila Ditta Von Teese u burleski, bila je J.Lo u filmu „Husterls“. Dakle, nikad skinuta do kraja.

Njegova se pak glazbena ekspedicija nastavila u Sarajevu, gdje je dirigirao operom u vremenskom rasponu od 1948. do 1953. godine. Nakon očaravajućih iskustava u Rijeci i Sarajevu, Papandopulo je prenio svoje dirigentsko umijeće u Zagreb, gdje je vladao dirigentskom scenom od 1959. do 1965. godine.

Njegov prepoznatljivi stil i strast prema interpretaciji glazbe učinili su ga jednim od ključnih čimbenika razvoja glazbene kulture u tom razdoblju. Bez ograničenja, proširio je svoje dirigentske utjecaje do Splita u periodu od 1968. do 1974. godine. Njegovo dirigiranje prenosilo je emocije i dubinu glazbenog izraza na svaki takt, ostavljajući neizbrisiv trag na glazbenoj panorami regije, a kažu da je prema svojim orkestrima uvijek bio umjeren i naklon, unatoč nestašnom karakteru.

„Pustolov pred vratima“ (1961.)

Naša redovita istraživačica filmske glazbe i filmskih skladatelja, neprocjenjiva muzikologinja i filmologinja Irena Paulus posvetila je članak Papandopulu i adaptaciji klasiku hrvatskoga ekspresionizma nazvan „O filmskom opusu Borisa Papandopula: Pustolov pred vratima“.

U njemu se poziva na filmologa Ivu Škrabala koji u svojoj antologijskoj knjizi „101 godina filma“ ističe film „Pustolov pred vratima“ redatelja Šime Šimatovića kao važno ostvarenje u hrvatskoj kinematografiji 1961. godine.

Film je bio ambiciozna ekranizacija drame Milana Begovića s ciljem stvaranja zagrebačkog salonskog filma s elementima nadrealne fantastike, što je bilo rijetko među hrvatskim filmašima toga vremena. Iako je film privukao negativne kritike zbog naglašavanja vanjskog sjaja umjesto metafizičkog smisla, njegova glazba ostala je gotovo neprimijećena u tom vremenskom razdoblju. No naslov se smatra jednom od Šimatovićevih najboljih filmskih projekata i ističe se svojim akademskim estetizmom, vjerno kreiranim u duhu kazališta hrvatske moderne. Smatra se rani primjerom modernizma u hrvatskom filmskom stvaralaštvu.

Glazba za „Pustolova pred vratima“ predstavljala je kompleksan glazbeni koncept, no

ZIHER.hr

nekonvencionalan način. Glazba je za označavanje normalnih scena, koje zapravo nisu bile normalne već proizvod mašte i ostvarenih želja likova, postavljajući pitanje stvarnosti tih trenutaka.

Nasuprot tome "zabavna" glazba, posebice foxtrot skladan od strane Vile Šakleca i Stjepana Mihaljineca, imala je ulogu "prolaza" od stvarnog prema nerealnom, doprinoseći nadrealnom tonu filma. Koncept filma dodatno je produbio ulogu glazbe, koristeći kontraste kako bi naglasio sadržaj i emocije unutar scena.

Papandopulova glazba, iako je bila kompleksna i najavljujvala dublje dimenzije filma, ostala je gotovo neprimijećena u kritičkim osvrtima, dok je foxtrot postao temeljni glazbeni okvir, označavajući početak i kraj priče te pridonoseći osjećaju cjelovitosti filma. Stoga, iako je Papandopulo stvorio glazbu koja je nagovještavala filozofske aspekte filma, njegovo djelo nije dobilo zasluženo priznanje, dok je "zabavna" glazba postala ključni element strukture filma.

Ostali radovi

Boris Papandopulo potpisao je skladbe za igrane filmove Oktavijana Miletića „Barok u Hrvatskoj” (1942.) i „Lisinski” (1944.), zatim za filmove „Bakonja fra Brne” (1951.) i „Stojan Mutikaša” (1954.) Fedora Hanžekovića, „U oluji” (1952.) Vatroslava Mimice (koji je, usput budi rečeno radio s našim sKLAPAteljem Alfijem Kabiljom, „Milion na otoku” (1955.) Branka Bauera i Pustolov pred vratima (1961.). Tu je i četrnaest partitura za dokumentarne filmove i za jedan animirani – „Susret na pijesku” (B. Brajković, 1959).

Skladateljski je korpus akademika Borisa Papandopula obuhvaćao različite stilove i eksperimentirao je s nadrealističkim elementima, što nekako odgovara i njegovom Zeitgeistu. Tu je eklatantni primjer „Madame Buffault” kao djelo koje je šokiralo glazbeni svijet, no za nasljeđe ostalo izgubljeno dugo vremena, a i brojne druge mu skladbe kao posljedica prijepora zagrebačkoga HNK i samoga skladatelja. Četvrt stoljeća njegov se repertoar nije zato izvodio na daskama nacionalnoga teatra, a upravo je opera „Madame Buffault” dokinula razdor. Posthumno. Ostala je ipak opera, a ostalo je i više od četiri stotine kompozicija, od čega su filmske u manjini, ali njegov trag, ime i zvuk odjekuju i desetljećima nakon njegova odlaska hrvatskom glazbenom i filmskom kulturom i poviješću.

Izvori:

<http://kinotuskanac.hr/movie/lisinski>

<https://hrcak.srce.hr/file/28736>

<http://www.filmovi.hr/index.php?p=article&id=91>

https://www.lisinski.hr/media/publications/Madama_Buffault_25_4_2015.pdf

HOĆU NEŠTO DRUGO
IZ KATEGORIJE "FILM"

28/

HOĆU NEŠTO SASVIM
DRUGO!

de>

,r/natu

https://www.lisinski.hr/media/publications/Madama_Buffault_25_4_2015.pdf

Papandopulo, Boris. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 11. 2023.

Ovaj je sadržaj financiran sredstvima Agencije za elektroničke medije u sklopu Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama u okviru poticanja novinarske izvrsnosti.

(Visited 164 times, 166 visits today)

BE SOCIAL

Komentari